

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 40 (2013)

Αφιέρωμα: Θεσμοί, δημόσιες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα

Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, Πολιτική συμπεριφορά. Θεωρία, έρευνα και ελληνική πολιτική, Σαββάλας, Αθήνα 2012, 353 σελ

Χρήστος Λυριντζής

doi: [10.12681/hpsa.14564](https://doi.org/10.12681/hpsa.14564)

Copyright © 2017, Χρήστος Λυριντζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λυριντζής Χ. (2017). Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, Πολιτική συμπεριφορά. Θεωρία, έρευνα και ελληνική πολιτική, Σαββάλας, Αθήνα 2012, 353 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 40, 181–183.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.14564>

ΜΑΡΩ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΜΑΛΟΥΤΑ, *Πολιτική συμπεριφορά. Θεωρία, έρευνα και ελληνική πολιτική*, Σαββάλας, Αθήνα 2012, 353 σελ.

Η βιβλιογραφία στον χώρο της πολιτικής επιστήμης στην Ελλάδα εμπλουτίζεται διαρκώς τα τελευταία χρόνια, γεγονός που αντανακλά την εδραίωση και συνεχιζόμενη ανάπτυξη του εν λόγω επιστημονικού πεδίου. Το βιβλίο της καθηγήτριας Μ. Παντελίδου Μαλούτα αποτελεί μια ξεχωριστή στιγμή μιας μακράς πορείας με πλούσια συνεισφορά στον χώρο, με ιδιαίτερη έμφαση στα πεδία της πολιτικής κουλτούρας και των έμφυλων σχέσεων. Επιπλέον καλύπτει ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία. Παρά την ύπαρξη πολλών εγχειριδίων και ειδικών μελετών που καλύπτουν σχεδόν όλο το φάσμα της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης, δεν είχαμε μέχρι πρότινος ένα βιβλίο που να καλύπτει συστηματικά και περιεκτικά τη συζήτηση και τα ζητήματα που αφορούν την πολιτική συμπεριφορά και ειδικότερα την πολιτική συμμετοχή (και μη συμμετοχή).

Η συγγραφέας οργανώνει την εργασία της σε τρία μέρη. Στο πρώτο διερευνάται το αντικείμενο της πολιτικής συμπεριφοράς και τα θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα που συνδέονται με το συγκεκριμένο πεδίο. Επίσης εξετάζεται η πολιτική συμπεριφορά ως ερευνητικό πεδίο και οι σχέσεις της με τους άλλους τομείς έρευνας της πολιτικής επιστήμης, θέμα στο οποίο θα επανέλθουμε στο τέλος αυτής της παρουσίασης. Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η σχέση πολιτικής συμμετοχής και δημοκρατίας και στο τρίτο οι παράγοντες που διαμορφώνουν την πολιτική συμμετοχή και συγκεκριμένα η ηλικία, η κοινωνική θέση και το φύλο. Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν τα δύο κεφάλαια για τη σχέση πολιτικής συμμετοχής και δημοκρατίας όπου η Παντελίδου Μαλούτα εξετάζει κριτικά και αποδομεί ορισμένες κλασικές υποθέσεις της πολιτικής επιστήμης, όπως για παράδειγμα ότι η συμμετοχή στις εκλογές αποτελεί την ανώτερη μορφή πολιτικής συμμετοχής και αντιστρόφως ότι η αποχή αποτελεί μια παθολογία του πολιτικού συστήματος. Το φαινόμενο της μη συμμετοχής διερευνάται διεξοδικά και αναλύονται οι παράγοντες που συμβάλλουν στην αποχή και την πολιτική απάθεια. Στο εν λόγω πλαίσιο εξετάζεται κριτικά η κλασική θέση του Lipset σύμφωνα με την οποία κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες και μορφωτικό επίπεδο προσδιορίζουν το μέγεθος και τον βαθμό πολιτικής συμμετοχής. Η συζήτηση συμπληρώνεται εύστοχα με την παρουσίαση συγκριτικών εμπειρικών στοιχείων από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ESS) που αφορούν τον βαθμό και τους τρόπους πολιτικής συμμετοχής στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες καθώς και τις μεταβολές

στην ελληνική πολιτική κουλτούρα τα τελευταία χρόνια. Αναδεικνύονται έτσι αφενός τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής περίπτωσης και αφετέρου η «καθοριστική σημασία της ιστορικής εμπειρίας κάθε κοινωνίας».

Εξίσου ενδελεχής και κατατοπιστική είναι η συζήτηση τριών βασικών μεταβλητών που προσδιορίζουν την πολιτική συμμετοχή, δηλαδή η ηλικία, η κοινωνική θέση και το φύλο. Η συζήτηση για το φύλο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον δεδομένου ότι η συγγραφέας είναι ίσως η μόνη στον χώρο της ελληνικής πολιτικής επιστήμης που έχει αφομοιώσει και επιτυχώς ενσωματώσει τη φεμινιστική θεωρία και τη συζήτηση για τη σημασία των έμφυλων σχέσεων στις εργασίες της. Είναι συνεπώς αναμενόμενο το σχετικό κεφάλαιο να αποδίδει περιεκτικά και κατανοητά όλα τα θέματα που αφορούν τις έμφυλες διαφορές και την πολιτική. Παρουσιάζεται και η δύσκολη πορεία ένταξης της μεταβλητής του φύλου στη μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς και η σημασία των έμφυλων ρόλων γενικότερα στην πολιτική ανάλυση και ειδικότερα στην ελληνική πολιτική. Και αυτό το κεφάλαιο συμπληρώνεται με εμπειρικά στοιχεία σχετικά με τον ρόλο του φύλου στην ελληνική πολιτική κουλτούρα.

Συμπερασματικά, το υπό συζήτηση βιβλίο καλύπτει πλήρως όλα τα ζητήματα που αφορούν τον χώρο της πολιτικής συμπεριφοράς και θέτει ερωτήματα καθώς και μια νέα οπτική για την κατανόηση και ερμηνεία νέων μορφών πολιτικής συμμετοχής που έχουν παρουσιαστεί στην Ελλάδα κατά την περίοδο της «κρίσης». Επιπλέον αποτελεί, κατά τη γνώμη του γράφοντος, απόλυτο υπόδειγμα ακαδημαϊκής εργασίας με πυκνές και συστηματικές βιβλιογραφικές παραπομπές και συμπληρωματικές υποσημειώσεις όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.

Το έργο της Παντελίδου Μαλούτα δίνει την ευκαιρία για μερικές γενικότερες παρατηρήσεις. Πρώτον, η μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς συνήθως επιχειρείται μέσα από εμπειρικές έρευνες με ερωτηματολόγια που καταγράφουν αξίες, στάσεις, πεποιθήσεις και χαρακτηριστικά ενός συγκεκριμένου πληθυσμού. Πρόκειται για μια «από τα πάνω» διερεύνηση του πεδίου η οποία προσφέρει πολλά και πολύτιμα στοιχεία. Ωστόσο η μελέτη αυτή θα πρέπει να συμπληρωθεί με μια «από τα κάτω» προσέγγιση, η οποία θα εστιάσει στο μικρο-επίπεδο της πολιτικής, διερευνώντας την πολιτική συμμετοχή στο επίπεδο της γειτονιάς, των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών και της μελέτης των πολιτικών διαστάσεων που άλλοτε είναι έκδηλες και άλλοτε λανθάνουν στις διαφορετικές μορφές κοινωνικότητας. Με άλλα λόγια η έρευνα μπορεί να εμπλουτιστεί με τη μετατόπιση της έμφασης από το κεντρικό επί-

πεδο στο τοπικό και στο ατομικό με τη μελέτη της διαμόρφωσης πλεγμάτων σχέσεων εξουσίας που αποπνέουν συναίνεση και συνενοχή με το πολιτικό σύστημα αλλά και αντίσταση και αλλαγή. Πέρα από την κεντρική εξουσία, αξίζει να μελετηθούν τα μικρο-πλέγματα που συγκροτούνται μέσα από εκπαιδευτικούς, πολιτισμικούς, εκκλησιαστικούς, επικοινωνιακούς και οικονομικούς μηχανισμούς όπου εντοπίζονται και λειτουργούν «μικρο-εξουσίες» και «βίο-εξουσίες».

Ένα δεύτερο αλλά συναφές με τα παραπάνω ζήτημα αφορά τη σχέση της πολιτικής συμπεριφοράς με άλλα συγγενή πεδία της πολιτικής επιστήμης που έχουν τον ίδιο στόχο αλλά από διαφορετική σκοπιά και με διαφορετική έμφαση. Το θέμα συζητείται στο πρώτο μέρος του βιβλίου, όπου η συγγραφέας οροθετεί το περιεχόμενο του πεδίου, αποσαφηνίζει τις σχέσεις με όμορους χώρους και προσδιορίζει το περιεχόμενο της σύγχρονης πολιτικής συμπεριφοράς. Το θέμα αντιμετωπίζεται επιτυχώς από την Παντελίδου Μαλούτα.

Εδώ όμως νομίζω ότι προκύπτει ένα ευρύτερο ζήτημα που αξίζει να μας απασχολήσει και να αποτελέσει αντικείμενο για περαιτέρω έρευνα. Πρόκειται για την εξερεύνηση τρόπων σύνδεσης και συνδυασμού της πολιτικής συμπεριφοράς με θεωρητικά σχήματα που μελετούν διαφορετικές μορφές συλλογικής δράσης. Οι θεωρίες για τη συλλογική δράση, τα νέα κοινωνικά κινήματα, οι μελέτες για την κοινωνία πολιτών και η ιστορική συγκριτική ανάλυση συγκροτούν ένα ευρύ σώμα θεωρίας και εμπειρικής έρευνας που μπορεί και πρέπει να συνδυαστεί με τη μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς. Το βιβλίο θίγει όλα τα παραπάνω ζητήματα και έτσι θέτει προκλήσεις για νέες θεωρητικές συνθέσεις.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *Τα χρόνια της κρίσης στον Μεσοπόλεμο: η ελληνική δημόσια συζήτηση*, εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, 168 σελ.

Η αναδρομική θέαση των όρων βάσει των οποίων προσλαμβάνεται μία κρισιακή συνθήκη συνιστά πρόκληση για έναν ιστορικό επιστήμονα, ιδίως όταν εξετάζει το αντικείμενό του στο πλαίσιο ενός συγχρονικού κρισιακού περιβάλλοντος. Η δημόσια σφαίρα δομείται πάντοτε από δύο αλληλένδετους άξονες: τη φύση των κοινωνικοπολιτικών συγκρούσεων που επικρατούν